

Костицький В. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
професор кафедри теорії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-1692-9810*

Тимошенко М. О.,

*кандидат юридичних наук,
проректор з юридичних питань та міжнародних зв'язків
Європейського університету
ORCID ID: 0000-0003-2584-5731*

СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ І ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИОКРЕМЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ФУНКЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті через призму аналізу соціально-економічних, правових та гносеологічних передумов показано, що центральне місце в інституційному вимірі системи вищої освіти посідає заклад вищої освіти (далі – ЗВО). Він розглядається як ключовий соціокультурний, освітній і науковий осередок, що продукує нові та транслює установлені наукові знання, формує світогляд та цінності, надає освітні послуги, сприяє соціальній інтеграції та самовизначенню людини, її особистісному, кар'єрному та соціальному зростанню. Обґрунтовано, що успішне реформування вищої освіти в сучасній Україні неможливе без певної трансформації, корегування й переосмислення соціальних функцій ЗВО у сучасному суспільстві, що так чи інакше мають бути юридично формалізовані. З'ясовано, що комплексна модернізація системи вищої освіти передбачає суттєву переорієнтацію й основних функцій ЗВО, їх змістовне оновлення, а також доповнення існуючих функцій ЗВО новими, зміну співвідношення між такими функціями під час модернізації відповідного комплексу суспільних (освітніх) відносин та законодавства, що їх регулює. Показано, що традиційно основними функціями ЗВО вважалися науково-освітня, виховна й культурна. Натомість у постіндустріальну та інформаційну добу функціональне наповнення системи вищої освіти загалом і ЗВО зокрема суттєво змінюється, слідуючи актуальним викликам антропологізації, людиноцентризму, прагматизації, комерціалізації, автономізації, політизації, юридизації. Доведено, що система освіти набуває поліфункціонального характеру. Така поліфункціональність ЗВО означає якісне впорядкування всієї сукупності функцій ЗВО, їх співмірність і взаємопов'язаність кожної з означених функцій із сукупністю інших функцій, їх несуперечливу єдність, що відображає особливості функціонального складника ЗВО як цілісної інституційної системи. Поліфункціональності як особливій властивості системи ЗВО іманентно властиві гнучкість, інноваційність, відкритість, нормативна упорядкованість, суспільна зумовленість, імперативність їх реалізації, збалансованість, взаємозалежність і взаємозумовленість тощо. З'ясовано, що поліфункціональність ЗВО зумовлює особливості правового регулювання функцій і діяльності ЗВО як інституцій-

ної підсистеми, що відповідає за реалізацію суб'єктивного права людини на вищу освіту. Показано, що від належного правового регулювання залежить ефективність здійснення як цілісної системи функцій ЗВО, так і кожної окремої функції, що входять до цієї системи. При цьому особливості правового регулювання кожної з функцій ЗВО специфікуються залежно від особливостей поєднання в них приватних і публічних інтересів: за домінуючого значення публічних інтересів зростають роль і питома вага централізованого публічно-правового регулювання, тоді як за переважаючого в реалізації тієї чи іншої функції ЗВО приватних інтересів більшого значення набуває локальне, децентралізоване, приватноправове регулювання. Доведено, що виокремлення господарської функції ЗВО: ґрунтується на їхній багатопрофільній господарській діяльності; зумовлює перетворення ЗВО на активних учасників господарських правовідносин; потребує запровадження й реалізації особливого господарсько-правового механізму регулювання відповідних правовідносин за участі ЗВО.

Ключові слова: освіта, вища освіта, заклади вищої освіти (ЗВО), функція ЗВО, поліфункціональність системи ЗВО, господарська функція ЗВО.

Постановка проблеми. Центральне місце в системі вищої освіти, безумовно, посідає заклад вищої освіти (далі – ЗВО), який є ключовим соціокультурним, освітнім і науковим осередком, що продукує нові та транслює установлені наукові знання, формує особистісний світогляд та цінності, надає освітні послуги, сприяє соціальній інтеграції та самовизначенню людини, її особистісному, кар'єрному та соціальному зростанню. Утім, у загальносоціальному вимірі, враховуючи специфіку сучасного стану цивілізаційного розвитку, досягнутого людством, вочевидь, уже не доводиться говорити лише про освітню функцію як визначальну чи тим більше єдину функцію ЗВО.

Водночас і стрімкі «трансформаційні процеси в Україні, зумовлені формуванням нової соціально-економічної системи, одночасно зазнають впливу процесів глобалізації та переростання індустріального суспільства в інформаційне. Важливою умовою такої широкомасштабної перебудови нашої країни

є модернізація вітчизняної системи вищої освіти, необхідність якої викликана зростаючим значенням її для розвитку України. Адже серед сучасних чинників розвитку суспільства на перший план виходить людський капітал, якісною характеристикою якого є рівень знань, що стає ключовим елементом у забезпеченні динамічного розвитку будь-якої країни» [1]. Тому реформування системи вищої освіти в Україні «доцільно здійснювати з урахуванням євроінтеграційних орієнтирів національної політики та на основі вивчення кращого міжнародного досвіду перетворення освітніх послуг на ефективну галузь національної економіки» [2].

При цьому важливим чинником успіху модернізації системи вищої освіти в Україні є її ґрунтовне правове забезпечення, що має досягатися раціональним поєднанням «як міжнародних правових норм і вимог, так і національних, завдання яких полягає у забезпеченні високого рівня підготовки фахівців, практичні знання і навички котрих відповідали б потребам сучасного ринку праці. Особливостями правового механізму трансформації вищої освіти є самостійність та інноваційність» [3]. При цьому йдеться про те, що сам ЗВО як основна ланка інституційної підсистеми вищої освіти «має не лише продукувати певні ідеї, розвивати ті чи інші тенденції у науці, але, передусім, сприяти поступовому суспільному розвитку, повною мірою забезпечувати запити і потреби сучасної людини, вкрай необхідні для сьогодення» [3].

З актуальних наукових розробок у цій сфері слід виокремити дослідження М.П. Баб'юк, М.П. Барана, В.С. Бакірова, О.В. Бондаренка, А.В. Вербицької, О.В. Гарашука, Н.Л. Губерської, Р.В. Гурак, О.С. Гринькевича, Б.В. Дерев'янка, І.П. Жигалкіна, Ю.В. Заблоцької, К.С. Избаша, І.С. Каленюка, Т.О. Карабіна, І.Г. Карзун, М.В. Кожушка, В.В. Костицького, А.С. Кравченка, М.Н. Курка, С.І. Мандрика, О.Ф. Мельничук, В.М. Мокляка, П.В. Нестеренко, І.О. Острівного, У.М. Парпан, І.І. Пасіновича, Т.В. Рижой, О.В. Савчук, Ю.М. Фролова, Г.Ф. Хоружого та ін. Завдяки зусиллям цих науковців було сформовано наукове бачення достатньо неоднорідної за змістом, структурою та взаємозв'язками «палітри» функцій ЗВО, специфікація кожної з яких та їх упорядкування у цілісну систему функцій ЗВО спирається на різну наукову аргументацію та набір відмінних за характером критеріальних ознак.

Мета статті – висвітлення соціальних, економічних та правових підстав виокремлення господарської функції ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішне реформування вищої освіти в сучасній Україні, яке все ще перебуває на порядку денному й є неспростовним імперативом суспільного розвитку, неможливе без певної трансформації, корегування й переосмислення соціальних функцій ЗВО у сучасному суспільстві, що, безумовно, має спиратися на переосмислення накопиченого досвіду розбудови системи соціально корисних функцій ЗВО, які б корелювали з актуальними й перспективними потребами і запитам суспільства.

Так, нині добре відомо, що вже найдавніші ЗВО не обмежували свої функції тільки навчанням або підготовкою кадрів для тих чи інших сфер діяльності. Зокрема, у створеному в 135 р. римським імператором Адріаном Атенеї не тільки вивчали науки, Атенеї був також важливим культурним центром, де за участі еліти суспільства, у тому числі й римських імператорів, регулярно відбувалися читання поетичних та наукових творів. Інший приклад: китайська академія Ханьлінь,

створена у 738 р., не лише готувала науковців та фахівців з управління, а й була також своєрідним органом державного управління, адже саме тут перевіряли відповідність претендентів на зайняття державних посад установленим вимогам; академія була також імператорською канцелярією, здійснювала ідеологічний нагляд та цензуру літературних творів, займалася офіційною історіографією давнього Китаю та виконувала багато інших соціально важливих функцій. Нарешті, Магнавська вища школа у Візантії (заснована близько 855 р.), відома також як Константинопольський університет, тривалий час була своєрідним центром візантійської науки та культури, де не лише готували фахівців з богослов'я, управління, міжнародних відношень, військової справи, медицини та деяких інших напрямів, а й забезпечували збирання давніх книг і створення компіляцій із законодавства, історії та агрономії [4; 5].

Тим часом і в сучасній науці переконливо доведено наявність багатьох аспектів та напрямів розвитку вищої освіти, серед яких, принаймні за останню чверть століття, особливої значущості набули фінансово-економічні чинники. Зрештою, саме вони безпосередньо й тісно пов'язані з діяльністю споживачів і постачальників освітніх послуг у ЗВО [6]. Тенденції комерціалізації вищої освіти так чи інакше торкнулися й сучасної України [7], хоча й зі значним запізненням, якщо порівнювати відповідні тренди на Заході. Як зауважив у цьому зв'язку знайий американський дослідник, 25-й президент Гарвардського університету (США) Д. Бок, «зростання значення університету забезпечило їм підвищений інтерес із боку засобів масової інформації, притік державних та приватних інвестицій та пильну увагу високих офіційних осіб. Окрім того, університети отримали безліч нових можливостей заробляти гроші. Вони зрозуміли, що можуть продавати права на промислове використання наукових відкриттів, і знайшли корпорації, готові викласти кругленьку суму за трансляцію курсів через Інтернет або кабельне телебачення» [8].

Сучасні вчені справедливо наголошують на тому, що система ЗВО, яка відповідає новітнім вимогам часу, є одним з основних чинників зростання якості людського капіталу, генерування нових ідей, забезпечення динамічного розвитку економіки, суспільства і держави. Для того щоб вітчизняна система ЗВО ефективно виконувала поставлені важливі соціальні завдання, необхідно її оновити з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному сенсі [9]. Природно, що відповідні процеси потребують ґрунтовного наукового осмислення, без якого важко на практиці створити ефективні моделі функціонування ЗВО [10], що відповідали б вимогам сучасного глобалізованого світу.

На нашу думку, «функціональна динаміка системи вищої освіти пов'язана із сукупністю процесів перетворення вищої школи, пошуком її місця і ролі в суспільстві, а також із мобільністю соціальних потреб і очікувань» [11]. При цьому зрозуміло: еволюційні зміни не означають, що оновлення змісту вищої освіти, радикальне поліпшення її якості та конкурентоспроможності українських ЗВО на ринку освітніх послуг відбуються самі по собі, спонтанно. Ці процеси, навпаки, мають постійно коригуватися, регулюватися й упорядковуватися державою, що об'єктивно зацікавлена в належній реалізації ЗВО їхніх соціальних функцій, передусім функцій публічного характеру, що відображають загальносоціальні інтереси та потреби. Сьогодні саме держава, на думку вчених, відіграє визначальну

роль у розвитку освіти, яка властивими їй методами (правовими, адміністративними, економічними) активно долучається до управління освітніми процесами. Вона ж у ході реалізації освітньої функції пов'язує між собою інтереси різних груп і спонукає їх до виявлення активності з метою досягнення єдиних визначених цілей [12].

У цьому контексті закономірно, що комплексна модернізація системи вищої освіти передбачає суттєву переорієнтацію й основних функцій ЗВО, їх змістовне оновлення, а також доповнення існуючих («традиційних», усталених) функцій ЗВО новими, зміну співвідношення між такими функціями під час модернізації відповідного комплексу суспільних (освітніх) відносин та законодавства, що їх регулює. Адже, як зауважує у цьому зв'язку американський дослідник Р.Л. Гайгер, «окрім академічних факультетів і НСП (науковий структурний підрозділ. – *Авт.*), типовий великий університет у наші дні управляє готелем і системою гуртожитків, науково-дослідницьким парком, який може включати бізнес-інкубатор, лікарню, університетським видавництвом, радіостанцією і, можливо, телевізійним каналом, центром підвищення кваліфікації і спортивно-розважальним комплексом. Обороти таких структурних підрозділів сьогодні нараховують мільярди доларів» [13] (як, наприклад, Реджент Університет у США). Він же відзначає, що основна маса таких напрямів діяльності хоча й має відношення до надання ЗВО власне освітніх послуг, проте такі зв'язки є доволі розмитими [13].

Об'єктивний характер відповідних функціональних трансформацій спирається на утвердження таких тенденцій, як зростання в суспільстві попиту на вищу освіту, що розширює систему вищої освіти у розвинутих країнах, а також на «масовізацію» (деелітизацію) вищої освіти та дедалі зростаючі потреби в інвестуванні значних коштів у розвиток мережі ЗВО [10; 14], зокрема диверсифікацію джерел фінансування вищої освіти (включаючи бюджетне фінансування, самофінансування, зовнішнє фінансування [15]).

Природно, що функціональні зміни супроводжують інституційні, невіддільні від них. Отже, відповідні еволюційні процеси в системі вищої освіти зумовлені соціальним запитом на вищу освіту та професійних її випускників і визначають особливості трансформаційної еволюції функцій ЗВО як суб'єктів надання освітніх послуг у сфері вищої освіти. Якщо традиційно основними функціями ЗВО вважалися науково-освітня, виховна й культурна [16], то в постіндустріальну та інформаційну добу функціональне наповнення системи вищої освіти загалом і ЗВО зокрема суттєво змінюється, слідує актуальним викликам антропологізації, людиноцентризму, прагматизації, комерціалізації, автономізації, політизації, юридизації тощо.

Відомо, що в сучасних умовах змінюється не лише освітнє середовище, в якому функціонують ЗВО, а й внутрішні умови діяльності ЗВО, це поступово перетворює всі ЗВО на багатофункціональні заклади, які набувають ознак бізнес-компаній. Особливо яскраво цей процес прослідковується у рамках транснаціональних компаній та фінансово-промислових груп, які залюбки беруть участь у створенні ЗВО або ж співпрацюють із ними у науково-дослідній сфері, забезпечуючи при цьому до 40% науково-дослідних розробок [17]. Природно, що така тенденція уможливує, з одного боку, появу нових функцій ЗВО, з іншого – розширення змісту вже існуючих функцій [18].

Так, українські дослідники вищої освіти І.С. Каленюк і О.В. Куклін слушно зазначають, що основна ознака сучасної вищої освіти – її багатофункціональність у суспільному розвитку [19]. На думку цих науковців, сама вища освіта постає як багатофункціональна система, що реалізує себе у суспільстві в широкому спектрі соціальних функцій, як традиційних, так і відносно нових [19, с. 143], що слугує важливим чинником подальшого успішного розв'язання всіх соціально-економічних проблем [20].

Безумовно, «функціонування вищої освіти, виконання людьми в межах цього соціального інституту певних ролей зумовлено соціальними нормами її внутрішньої структури» [21]. При цьому в сучасному державно організованому суспільстві першість у нормативному регулюванні функціонального складника діяльності ЗВО належить механізму правового регулювання як системи правових засобів, організованих специфічно у певній послідовності, спрямованих на впорядкування, регулювання, закріплення, розвиток й удосконалення суспільних відносин у сфері вищої освіти відповідно до цілей освітньої політики держави в зазначеній сфері суспільних відносин. Водночас для такого механізму характерні ознаки: системність, цілеспрямованість, функціональність, динамізм [22].

Органічне і гнучке поєднання приватноправових та публічно-правових елементів у державній освітній політиці зумовлює складність і динаміку регулювального впливу держави, передусім адміністративними засобами.

Поліфункціональності ЗВО закономірно мають відповідати й оновлені нормативно-правові засади організації та діяльності ЗВО у сфері реалізації кожної з функцій цих елементів єдиної інституційної системи забезпечення суб'єктивного права на вищу освіту. Зазначене повною мірою стосується і механізму господарсько-правового регулювання діяльності ЗВО як повноцінних суб'єктів господарювання [23]. Адже досі у правовому забезпеченні діяльності ЗВО «відсутній системний характер підходу до відкриття функціональних можливостей таких засобів, як реалізація прав закладів вищої освіти на здійснення господарської діяльності та розпорядження власними надходженнями» [24].

Соціальна зумовленість реалізації права на вищу освіту визначає доцільність структурування і розвитку системи ЗВО – це об'єктивний суспільний процес, що відображає як закономірності розвитку освітньої галузі в Україні, так і певні загальносоціальні закономірності й особливості (плюралізацію форм власності та господарювання, втрату державою монопольного становища на ринку освітніх послуг та провідного суб'єкта господарської діяльності, розширення суспільних запитів і потреб у конкурентоздатній вищій освіті для забезпечення конкурентоздатності економіки і держави в умовах інформаційної, постсучасної цивілізації тощо). Цей процес зумовлений історично і триває й досі. Законодавство лише позначає певні етапи такого процесу, досягнуті ним рівні та стадії розвитку.

Аналізуючи конститутивні особливості господарських відносин за участю ЗВО, слід відзначити, що вони є самостійним різновидом господарських правовідносин, які формуються за участю ЗВО, змістом яких є надання освітніх послуг у сфері вищої освіти з видачею відповідного документа про освіту та/або забезпечення надання вказаних послуг [25]. Водночас, якщо деталізувати наведені характеристики щодо господарської діяльності ЗВО з урахуванням положень Закону Укра-

їни «Про вищу освіту», можна виокремити дві великі групи у системі цих відносин, що охоплюються поняттям господарської діяльності ЗВО: 1) господарська діяльність, безпосередньо пов'язана з наданням освітніх послуг, тобто з реалізацією основної функції ЗВО; 2) господарська діяльність, пов'язана із супроводженням процесу надання освітніх послуг, причому така діяльність *de facto* не зводиться лише до надання послуг, а охоплює всю сферу функціонування ЗВО як юридичної особи, включаючи різноманітні внутрішньогосподарські та організаційно-господарські відносини [26; 27].

На нашу думку, господарську діяльність ЗВО можна визнати як різновид господарської діяльності, специфіка якої зумовлена правовим статусом і цільовою спрямованістю діяльності системи ЗВО різних форм власності в Україні. Це специфічна діяльність зазначених освітніх закладів, легалізованих в Україні, пов'язана із забезпеченням їх поточного функціонування як юридичних осіб і передбачає реалізацію ЗВО визначених законодавством комплексу господарських прав, виконання ними господарських обов'язків та настання у випадках, передбачених законом, господарсько-правової відповідальності, властивої ЗВО як суб'єктам господарського права.

Під час цієї діяльності реалізуються господарські права та обов'язки ЗВО. Така діяльність має характер постійної, систематичної, спрямованої на досягнення цілей, передбачених законодавством і статутом ЗВО. Ця діяльність передбачає також активне використання «цілісного майнового комплексу ЗВО, що засновується на майні засновників ЗВО та майні, яке отримано ЗВО у процесі своєї господарської діяльності» [28]. Зазначена діяльність має, безумовно, правовий характер, оскільки безпосередньо регулюється різними джерелами права України [29], що об'єднані в єдину систему і здійснюють упорядковуючий вплив на господарську діяльність відповідних ЗВО через окремі її напрями, зазначені у профільному Законі України «Про вищу освіту» (статті 32, 70, 72) [30; 31]. Як убачається з наведеного Законом переліку, ЗВО володіє широким спектром господарських прав і взаємодіє з іншими суб'єктами господарських відносин навіть за межами сфери надання освітніх послуг, зокрема здійснюючи виробничу та іншу діяльність, що, з огляду на свою специфіку, не може бути ототожнена зі сферою надання саме освітніх послуг.

Висновки. Виокремлення господарської функції ЗВО, що ґрунтується на їх багатопрофільній господарській діяльності, зумовлює дедалі помітніше перетворення ЗВО на активних учасників господарських правовідносин. Тому наголосимо, що нині діяльність ЗВО не зводиться лише до освітньої сфери, а є значно диверсифікованішою та орієнтованою на одержання прибутку, а отже, має чітко виражений комерційний, підприємницький характер. У сучасних умовах підприємницька діяльність більшою чи меншою мірою займає вагомe місце майже в усіх ЗВО, забезпечуючи використання науково-дослідних розробок ЗВО, сприяючи підвищенню якості підготовки кадрів тощо. Зрештою, й освітня діяльність ЗВО у ринкових умовах дедалі більше перетворюється на особливий інституціоналізований, соціокультурний та суспільно важливий механізм надання сукупних високоспеціалізованих освітніх послуг (зокрема, у сфері вищої освіти), а в результаті – на соціальний інститут, функціонування якого забезпечує виробництво інтелектуального капіталу всього суспільства в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь людей.

Література:

1. Лисенко М.В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10. Київ, 2013. С. 14.
2. Присвітла О.В. Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального ринку освітніх послуг : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Дніпро, 2016. С. 188.
3. Парпан У.М. Правова природа вищої освіти в Україні: теоретико-правовий вимір : дис. ... д.ю.н. : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень ; Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Львів, 2018. С. 5.
4. Бахрушин В. Мисія університетів у світі: історія та сучасність. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/167-misiya-universitetiv-u-sviti-istoriya-ta-suchasnist>.
5. Радул О.С. Перші вищі навчальні заклади середньовічної Європи. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 36. С. 219–223.
6. Загірняк Д.М. Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти: теорія, методологія, практика : дис. ... д.е.н. : 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика»; 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Харків, 2019. С. 50.
7. Кравченко А.С. Комерціалізація вищої освіти: соціокультурний аспект : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2015. 182 с.
8. Бок Д. Университеты в условиях рынка. Коммерциализация высшего образования / пер. с англ. С. Карпа ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». Москва : Высшая школа экономики, 2012. С. 23.
9. Карзун І.Г. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку системи закладів вищої освіти в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Кропивницький, 2016. С. 33–34 ; Нейматов Я.М. Образование в XXI веке: тенденции и прогнозы. Москва : Алгоритм, 2002. С. 42.
10. Бакіров В.С. Сучасна вища освіта як предмет соціологічної рефлексії. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2009. № 881. С. 36.
11. Джамалудинов Г.М. Эволюция социальных функций высшего образования в изменяющемся российском обществе : автореф. дис. ... д-ра социол. наук : 22.00.04. Москва, 2005. С. 7.
12. Вербицька А.В. Удосконалення державної політики у сфері вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітньо-наукового простору : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Чернігів, 2017. С. 30.
13. Гайгер Р.Л. Знания и деньги. Исследовательские университеты и парадокс рынка / пер. с англ. И. Дягилевой ; под науч. ред. А. Рябова. Москва : Высшая школа экономики, 2018. С. 19.
14. Карзун І.Г. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку системи закладів вищої освіти в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Кропивницький, 2016. С. 28–48.
15. Красільник О.В. Модернізація фінансування державних вищих навчальних закладів України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2016. С. 172.
16. Мокляк В.М. Розвиток автономії в університетах України (XIX – початок XX століття) : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки ; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава, 2019. С. 142.
17. Костицький В.В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії ; Ін-т законодав. передбачень і правової експертизи. Київ, 2003. 198 с.
18. Резник Г.А., Курдова М.А. Развитие функций высших учебных заведений в условиях реформирования системы образования РФ. *Современные научные исследования и инновации*. 2014. № 12. Ч. 3.

URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/12/41852> (дата звернення: 06.09.2016).

19. Каленюк І.С., Куклін О.В. Розвиток вищої освіти та економіка знань : монографія. Київ : Знання, 2012. С. 136.
20. Гарашук О.В., Куценко В.І. Основні функції вищої освіти України в контексті її модернізації та євроінтеграції. *Міжнародний науковий вісник* : зб. наук. статей за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород–Будапешт, 26–29 листопада 2013 р. / ред. кол. В.І. Смоланка (гол.) та ін. Ужгород : УжНУ, 2014. Вип. 8(27). С. 15.
21. Савчук О.В. Теоретичні засади дослідження функцій інституту вищої освіти. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2010. № 11. С. 117.
22. Кархут О.Я. Механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. С. 13–14.
23. Бесчастний В.М. Заклади вищої освіти як повноцінні суб'єкти господарювання. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 4. С. 90–97.
24. Куцурубова-Шевченко О.В. Господарсько-правові засоби в науковій діяльності державних вищих навчальних закладів. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Економіка і право»*. 2014. Вип. 1. С. 238.
25. Тимошенко М.О. Особливості господарських правовідносин приватних вищих навчальних закладів України: правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2010. № 1. С. 238–239.
26. Тимошенко М.О. Господарська діяльність як функція закладів вищої освіти: проблеми правового регулювання : монографія. Київ : АртЕк, 2018. 244 с.
27. Тимошенко М.О. До питання про підприємницьку функцію вищих навчальних закладів у контексті концепції їх багатфункціональності. *Соціологія права*. 2017. № 1–2(20–21). С. 101–107.
28. Тимошенко М.О. Внутрішньогосподарські відносини приватних вищих навчальних закладів України: правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 179.
29. Джурина О.В. Джерела господарського права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2016. 238 с.
30. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
31. Баб'юк М.П. Організаційно-правова форма вищого навчального закладу як юридичної особи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2016. № 19. С. 93.

Kostytskiy V., Tymoshenko M. Social, economic and legal basis of exclusion of economic function of higher education institutions

Summary. The article shows through the prism of the analysis of socio-economic, legal and epistemological preconditions that the central place in the institutional dimension of the higher education system is occupied by the institution of higher education (hereinafter – HEI). It is seen as a key socio-cultural, educational and scientific center that produces new and translates established scientific knowledge, shapes worldviews and values, provides educational services,

promotes social integration and self-determination, personal, career and social growth. It is substantiated that the successful reform of higher education in modern Ukraine is impossible without a certain transformation, adjustment and rethinking of the social functions of free education in modern society, which in one way or another must be legally formalized. It was found that the comprehensive modernization of the higher education system involves a significant reorientation of the main functions of free economic education, their substantive updating, as well as supplementing the existing functions of higher education with new, changing the relationship between such functions during the modernization of public (educational) relations and legislation. regulates. It is shown that traditionally the main functions of ZVO were considered to be scientific-educational, upbringing and cultural. Instead, in the post-industrial and information age, the functional content of the higher education system in general and free economic education in particular changes significantly, following the current challenges of anthropologization, anthropocentrism, pragmatization, commercialization, autonomy, politicization, legalization. It is proved that the education system acquires a multifunctional character. Such polyfunctionality of ZVO means qualitative ordering of the whole set of functions of ZVO, their proportionality and interconnectedness of each of these functions with a set of other functions, their inconsistent unity, which reflects the features of the functional component of ZVO as a holistic institutional system. Polyfunctionality as a special property of the free economic system system is inherent in flexibility, innovation, openness, normative order, social conditionality, imperative of their implementation, balance, interdependence and interdependence, etc. It was found that the multifunctionality of free economic education determines the peculiarities of the legal regulation of the functions and activities of free economic education as an institutional subsystem responsible for the implementation of the subjective human right to higher education. It is shown that the effectiveness of the implementation of both the integral system of the functions of the Free Economic Zone and each individual function that is part of this system depends on the proper legal regulation. At the same time, the peculiarities of legal regulation of each of the functions of free economic law are specified depending on the peculiarities of the combination of private and public interests: the role and share of centralized public legal regulation increases. local, decentralized, private-law regulation becomes more important. It is proved that the separation of the economic function of free economic zones: is based on their multidisciplinary economic activity; causes the transformation of free economic zones into active participants in economic relations; requires the introduction and implementation of a special economic and legal mechanism for regulating the relevant legal relations with the participation of free economic zones.

Key words: education, higher education, institutions of higher education (ZVO), function of ZVO, polyfunctionality of the system of ZVO, economic function of ZVO.